

1780'DEN GÜNÜMÜZE MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK "PROGRAM, MİT, GERÇEKLİK"

Yazar: Eric J. HOBBSAWM

Çevirmen: Osman AKINHAY

Yayına Hazırlayan: Abdullah YILMAZ

Ayrıntı Yayınları, 1993.

ISBN: 975-539-033-2

Erdem YILMAZ

Y. Lisans Öğrencisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
2350Y08003@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-5863-0337.

Geliş Tarihi: 6 Mart 2024; Kabul Tarihi: 25 Nisan 2024

Received: 6 March 2024; Accepted: 25 April 2024

Türk kültür, edebiyat ve tarih literatürüne 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik" ismiyle kazandırılan bu eserin orijinal ismi *Nations and Nationalism since 1780 "Programme, Myth, Reality"* dir. 1990 yılında yayımlanan eser, 1985 yılında verilen bir dizi konferansa -Wiles Konferansları- dayanmaktadır.

Hobsbawm, kitabı *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin* (SSCB) yıkılışından önce yazdığı için sonraki süreçte yaşananlar hakkında bilgi vermemiştir. Kitap, *Cambridge University Press New and Revised Edition*'in 1992 baskısı esas alınarak Türkçeye ilk defa 1993 yılında *Ayrıntı Yayınları* aracılığıyla, *Osman Akınhay* tarafından çevrilmiş ve okuyucuyla buluşturulmuştur. *Hobsbawm*, milletlerin -süreç içerisinde- yaratıldığı görüşünü bu çalışmayla kanıtlama çabası içerisinde dir.

Milliyetçilik, imparatorluklar, devrimler, sosyalizm ve Marksizm hususunda çalışmasında ağırlıklı olarak yer veren yazar, milliyetçiliği ve milletleri *toplumsal mühendislik* ürünü olarak tanımlamaktadır. Geleneklerin icat edilmiş olduğu tezi üzerinde hassasiyetle durmuş olup, iddiasına göre milletlerin çoğu 19. ve 20. yüzyılların ürünüdür, yani yaratılmışlardır (Hobsbawm, 1993: 93).

Yazarın varsayımları -hipotezleri- ise milletlerin sahip oldukları kültürleri değişmez bir olgu olarak görmektedir. Yukarıdan aşağıya -seçkinden halka- bir bakışı benimserken, bu benimseyiş seçkinlerin halkı yönlendirmesi üzerinde durmakta, indirgemeciliği savunmaktadır (Hobsbawm, 1993: 207). Yakın tarihi modernleşme olarak gören yazarın, bu bağlamda devlet kurmayla millet kurmayı paralel olarak görmekte olduğunu söylemek mümkündür.

Millet tanımının ve ona bağlı olan tüm kavramların, modern döneme ait olduğunu ileri süren yazar, *İspanya Akademi Sözlüğü'*ne atıf yaparak, millet tanımının 1925 yılına kadar yapılmadığını iddia etmiştir. *Nation* kelimesinin ilk anlamının köken veya soya işaret ettiğini, *natie* kelimesinin ise *Orta Çağ* Fransızcasında soy grubunu anlattığını belirten yazara göre, *aynı toprak içerisinde yaşayan insanlar, aynı millet adına sahip olamazlar ve millet kavramı çok daha genç bir kavramdır*. Ona göre millet kelimesinin anlamı, bahsedilen zamanlarda politik olarak kullanılmıştır. Amerikan ve Fransız devrimlerini örnek vererek, milleti, halkla ve devletle eşitlenen; ulus devlet, *Birleşmiş Milletler* ya da 20. yüzyıl sonundaki devlet başkanlarının sözlerindeki yakınlıklara dikkat çekmektedir. *Hollandalı* bir yazara atıf yaparak, ilkesel olarak *İngiliz* ya da *Fransız* olmakla hiçbir ilgisinin olmadığını ifade etmiş, örnek olarak ise *Alsaslar* ve *Gaskonlar'*ı işaret ederek, bunların Fransız halkının üyeleri olma statüleriyle hiçbir alakalarının olmadığını satırlara aktarmıştır. Dikkat çekici bir düşüncesi ise milletin en önemli unsurlarından olduğu iddia edilen etnik köken ve dil gibi unsurların pek de önemli olmadığıdır. Bu sözlerden sonra ise *Britanya*, *Fransa* ve *İspanya'nın* çok sayıda milliyet, dil ya da etnik grup barındırdığı hususunu kimsenin reddetmediğini, fakat küçük milletlerin büyük milletlerin altında birleşeceğini ve dillerinin sadece evlerde konuşulacağını belirtmiştir (Hobsbawm, 1993: 36).

Yazara göre, bir halkın büyümesi için üç kriter vardır: Millet, mevcut olan devletle tarihsel bağı; yazılı bir milli edebiyat; idari

anadile sahip olmak; yerleşik bir kültürel elitin varlığı. Son olarak, fetih yeteneğidir. Bazı milletlerin tarihlerinin büyük olduğunu dile getiren yazar, genel olarak çalışmada milletlerin geçmişini reddetmiştir.

Hobsbawm'a göre iki türlü ön-millî bağ vardır. Bunların modern milletle ortak yanlarının daha fazla olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte, ikisi de soylarının uzantısı olarak geçen modern milliyetçilikle özdeşleştirilemez düşüncesindedir. Almanca konuşan toplulukların, 11 ve 19. yüzyıl arasında fetih yoluyla yayıldıklarından bahsettikten sonra, Almanların kendilerini Alman saydığını yazmıştır. Ona göre millî diller yapaydır ve sonradan üretilmiştir (Hobsbawm, 1993: 65-66).

Dil ile halkın özdeşleşmeyeceği düşüncesindedir, buna da elit kesim özelinde örnek vererek, İtalyanların %2,5 oranında İtalyanca konuşmasını göstermiştir. Yazara göre bu durum, İtalyancanın, İtalya devletinin ana dili olması için yeterlidir, çünkü elitler İtalyanca konuşmaktadır. Bu da *toplumsal mühendislik* örneğini tekrardan göstermektedir. Dinin ise ön-milliyetin zorunlu bir işareti olmadığını, bununla birlikte önemli bir parçası olduğunu belirtirken, bilinen en kuvvetli ön-millî çimento yazara göre *tarihsel bir millet* olmaktadır. Tarihsel bir milleti kabul eden yazar, farklı milletlerin tarihlerinin olmadığını ve sonradan yaratıldığını öne sürmektedir. Millet kelimesinin modern dönemle birlikte halk sözcüğünü formüle eden *politik millet* olarak adlandırıldığını, anlam olarak bir devletin içerisinde yaşayan küçük ve elit kesim tarafından soyluluk tabirinden ibaret olduğu görüşündedir (Hobsbawm, 1993: 93).

Fransız milliyetinin Fransız yurttaşlığıyla eşit olduğunu; etnik köken, tarihsel geçmiş, dil ya da evde konuşulan ağzın millet tanımlayıcı hiçbir bağının olmadığını söylemektedir. Devlet yurtseverliğinin devlet dışı milliyetçilikle kaynaşmasının politik açıdan riskli olduğunu, çünkü biri kriterleri kapsayıcı bir nitelik taşıırken, diğeri kriterleri dışlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Milletçilik, milliyetçilik ve vatanseverlik ele alındığında yazarın birbirinden farklı görüşlerinin çalışmada var olduğu görülmektedir.

Yazarın iddiasına göre, ırkçılık ile milliyetçilik arasındaki bağlar çok aşıkardır. Milliyetçiliğin alt orta katmanlar arasında, liberalizmle ve solla ilişkilendirilen bir kavram olduğunu,

devamında sağcı -yani ona göre radikal sağcı- bir şovenist, emperyalist ve yabancı düşmanı bir harekete doğru dönüşüm geçirdiğini, milliyetçiliğin 1918 sonrasında kesin zaferini sosyalizme karşı ilan ettiğini iddia etmektedir (Hobsbawm, 1993: 146).

Milliyetçiliğin yaratıldığını söyledikten sonra bu durumun 1918 sonrasında had safhaya çıktığını ifade etmekte olup, bununla beraber kitle halinde sürülmek vb. konuların savaş sırasında ve sonrasında arttığını, *Türklerin 1915'te Ermenileri* kitle halinde yok etmeye çalıştıklarını ve 1922 Yunan-Türk Savaşı'ndan sonra, 1.3 ilâ 1.5 milyon *Rum'un Homeros* devrinden beri yaşadıkları *Küçük Asya'dan* kovulduğunu iddia etmektedir. *Rus Devrimi'nin* radikalizminin temel kurtuluş ideolojisi olarak *Fransız Devrimi'nin* radikalizmini sürdürdüğünü, artık *Stalin'in* metinlerinde geçen kendi kaderini tayin etme hakkının *Mazzini'nin* ulaşamadığı insanlara da ulaştığını söylemektedir. Sosyalist ve Marksist bir tarihçi olan *Hobsbawm'dan* SSCB içerisinde yaşamakta olan çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturduğu kitlenin *Stalin* zamanında bölgelere ayrıldığı, *Gulam* kamplarının kurulduğu, rejim karşıtlarının idam edildiği veya *Sibirya'ya* sürgüne yollanmalarıyla sistematik soykırıma, asimilasyon politikaları yoluyla kimliklerinin yok edilmek istediğine dikkati çekmesi beklenmemelidir.

Hobsbawm'a göre Avrupa'da ayrılıkçı milliyetçilik 20. yüzyılda yükselmiştir. Bu duruma sebep ise *Habsburg ve Türk İmparatorluklarının* kesin çöküşüyle, *Rusya İmparatorluğunun* kısa süreli çöküşü sonrasında ortaya çıkan ulus devlet anlayışıdır. Milliyetçiliğin, *Fransız Devrimi* ve *İkinci Dünya Savaşı'nın* arasında geçen sürede daha da güçlendiğini, emperyalist sömürgeciliğin sona erdiği arasında ise tarihsel gücüne sahip olamadığını ileri sürmektedir (Hobsbawm, 1993: 167). Dünya'daki millî kurtuluş hareketlerinin kuramsal olarak Batı milliyetçiliğini örnek aldığını yazdıktan hemen sonra, pratikte kurulmaya çalışan devletlerin önceden olduğu gibi standartlaşmış *ulus devlet* biçimi olarak ortaya çıkmaya başladığını, bu uluslaşma türünün etnik bütünlük ve dil birliği bakımından homojen birimlerin tam zıddı olduğunu söylemektedir.

Yazarın yaratılan gelenekler kavramı altında ifade ettiği görüşlerine karşılık olarak etno-sembolcüler pek çok yeni kuram ve görüş ortaya atmışlardır. Bu durum, *Hobsbawm'ın* iddialarını tartışmaya açılmasını sağlamış, milliyetçilik çalışmaları literatürüne

katkıda bulunmuştur. Millî bilincin ne zaman çıktığını hesaplama-
ması, etnik kültürlerin devamlılığını göz önüne almaması, indirge-
mecî bir düşünce içerisinde olması, milliyetçiliğin sadece modern
çağa ait olduğu düşüncesi, karşılaştırmalı milliyetçiliğe az yer ver-
mesi vb. konular etno-sembolcüler tarafından yazarın eleştirilme-
sine sebebiyet vermiştir.

*Hobsbawm'*ın milliyetçilik üzerine düşüncelerindeki çelişkiler-
den bir diğeri de, millî dil konusunda farklı ifadeleridir. Hem 11 ve
12. yüzyılda milletlerin millî dillerinin olduğunu hem de bazı du-
rumlarda ise millî dilin modern çağa ait olduğunu yazmıştır. *Doğu
Hindistan* ve *Moğol İmparatorluklarını* örnek göstererek *Farsça* veya
Moğolca konuşan halkın bir anda *İngilizceyi* tercih etmesinin ve *Çin*
benzeri ülkelerin kullandıkları alfabelerden vazgeçerek, başka bir
alfabeye geçiş sürecinin yaşanması gibi durumların önemli olmadı-
ğını dile getirmiştir. Bu durumun tarihsel olarak milletlerin gelece-
ğini değiştirmesi gibi önemli sebepleri vardır. Din, dil ve alfabe de-
ğişimi gibi konular tarihte çok defa yaşanmıştır. Dinin etkisiyle de-
ğiştirilen alfabelere karşı olarak farklı hükümdarlar tarafından eski
alfabelere dönüş yapılmaktadır (Hobsbawm, 1993: 82).

*Hobsbawm'*ın, benzer kuramsal görüşlere sahip olan *Tom Na-
irn*, *Michael Hechter*, *John Breuilly*, *Paul Brass*, *Benedict Anderson*, *Mi-
roslav Hroch* ve bir çok konuda örnek aldığı *Ernest Gellner'*den ayıran
farklar olduğu gibi özdeş veya benzer yönleri de hayli fazladır. *Na-
irn* ile *Fransız ve Sanayi Devrimlerinden* sonra modernizmin yayıldığı
ve milliyetçiliğin de milliyetleri yarattığı düşüncesi ortak görüşlere
örnek olarak verilebilir. Seçkinlerin halkları yönlendirmesi ve gelişi-
miş olan ülkelerin taklit edilmesi noktasında *Hobsbawm* da *Nairn* ile
aynı düşünmekle beraber, ülkelerin yabancıların doğrudan müda-
halesini reddeden düşünceyi savunan *Nairn* ile aynı düşünmemek-
tedir. *Hobsbawm* bazı durumlarda müdahalenin olması gerektiğini
veya üstün olanın üzerinde hüküm sürdüğü topluluğu bazen asi-
mile etmesinin olağan olduğunu söylemektedir. *Hechter*, devleti yö-
neten hükümeti, yoksulluk kültürünü ortadan kaldıracak bir
kurum olarak görmektedir. Etnik azınlıkların yoksulluğunu da
buna bağlamaktadır. *Hobsbawm* da benzer düşünceleri dile getire-
rek elitler olarak adlandırılan sınıfın millî bilinci ve geleneği ortaya
çıkardığını söylemektedir. *Breuilly*, kitaplarının bir kısmında karşı-
laştırmalı milliyetçilik yapmaktadır. *Hobsbawm* ise tarihsel

karşılaştırma yapmaktadır. *Brass*, milliyetçiliği araçsal olarak görüp iktidarı ele geçirmek için seçkinlerin kullandığını söylerken, *Hobsbawm* seçkinlerin milletleri yarattığını söylemektedir. *Gellner*, her devletin meşruiyetini milliyetçi söyleme başvurarak sağlamasını zorunlu görürken, *Hobsbawm* bunların istisnalarının olduğunu söylemektedir. *Anderson* milliyetçiliğin ortaya çıkışı için kültürel yapım sürecinin incelenmesi gerektiğini savunurken, *Hobsbawm* geleneklerinde yaratıldığını söylemekte ve geçmişleriyle pek fazla ilgilenmemektedir (Özkırmı, 1999: 97-121).

Eseri, aynı dönemde yazılan diğer eserlerden ayıran tarafı ve en önemli farklılığı icat edilen gelenekleri ortaya atmasıdır. İcat edilen gelenekten anlatılmak istenen törensel ve sembolik nitelik taşıyan ve toplum nazarında kabul edilmiş kuralları olan alışkanlıklar ve uygulamalardır. Yazara göre, icat edilmiş geleneklerin en somut örneği *millî bilinç*dir. Yazarın bu hipotezi, milliyetçilik teorileri bakımından kendi iddialarının da ciddiye alınabileceği bir zemin oluşturmakta, modernist yaklaşımın milliyetçilik ile ilgili görüşlerini destekler mahiyette örnekler ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, ileri çalışmalar bu ilişkiyi daha derinlemesine inceleyebilir. Eserin *Türkçeye* aktarımında akıcı bir dilin tercih edilmesi, yayınevi ve çevirmenin takdir edilmesini gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Hobsbawm, E. J. (1993). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. (O. Akınhan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özkırmı, Ü. (1999). *Milliyetçilik Kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

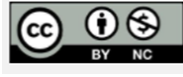
ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is

no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.
